

ATOQLI MA'RIFATPARVAR ADIB VA DRAMATURG- ABDULLA AVLONIY BUGUNIGI ZAMON NIGOHIDA

Gulnoza Axmedova

TDPU Chet tillari fakulteti talabasi
gulnoza5751@gmail.com +998993185751

Annotatsiya:

O'zbek adabiyotining yirik namoyondalaridan biri, Abdulla Avloniy ijodini o'rganish tom ma'noda har bir yosh avlodning vazifasidir. Darhaqiqat, uning asarlaridagi yetakchi pedagogik qarashlari va g'oyalarni o'rganish va tadqiq etish nafaqat dars jarayonining qizg'in o'tishini va balki ta'lim sifatini oshishiga ham imkon yaratadi. Ushbu maqola davomida biz Abdulla Avloniy asarlaridagi bosh g'oyalar bilan yaqindan tanishib chiqishga harakat qilamiz.

Kalit So'Zlar:

"Ikkinchi muallim", "Tarix", Abdulla Avloniy, "Turon" teatr turuppasi, jadidchilik harakati, tabiya, ta'lim

Yangi davr o'zbek madaniyatining asoschilaridan biri bo'lgan, adabiyot, milliy teatr, dramaturgiya, milliy pedagogikasi va matbuotiga tamal toshini qo'ygan xalqimizning asl farzandi Abdulla Avloniy 20-yillarda nafaqat o'zbek xalqi maorifi va madaniyati taraqqiyotida ishtirok etgan, balki qo'shni afg'on xalqining ijtimoiy –siyosiy hayotida ham muayyan ro'l o'ynagan desak mubolag'a bo'lmaydi. Iste'dodli shoir va ma'rifatparvar adibning o'z tarjimai xolida yozishicha: "12 yoshimdan O'qchi mahallasidagi madrasada dars o'qiy boshladim, 13 yoshimdan boshlab yoz kunlari mardikorlikda ishlab, oilamga yordam qilib, qish kunlari o'qir edim. 14 yoshimdan boshlab o'sha zamonga muvofiq har xil she'rlar yoza boshladim"

Madrasani tugatib, maktabdorlik bilan shug'ullangan adib o'qish va o'qitish usulida yangi islohotni amalga oshiradi va shu jumladan, yangi tipdagi maktab tashkil qilgan yosh pedagog o'quvchilarga sharq va g'arb tillarini o'qitish bilan bir qatorda ularga zamonaviy bilim berish kabi muhim ahamiyatga ega bo'lgan ta'lim va tarbiyaviy ishlarni amalga oshiradi. Maktablar uchun yaratilgan "Birinchi muallim", "Ikkinchi muallim", "Tarix", "Turkiy Guliston va axloq" kabi darsliklar muallifi ham bu zamonamizning qahramoniga aylangan Abdulla Avloniydir. Bizga "Hijron" taxallusi bilan mashhur adib o'zining she'r , hikoya, feleton va kichik hajmli dramatik asarlarida "Qobil", "Shuhrat", "Surayyo", "Abulfayz", "Indamas" kabi taxalluslardan ham birdek foydalangan. Abdulla Avloniyning yirik jurnalist sifatida tashkil etgan "Shuhrat", "Osiyo", kabi gazetasi ham bizga ma'lum. Abdulla Avloni shoir siftida nafaqat muhabbat balki urf-odat va maktab – maorif mavzulariga bag'shlangan she'rlar yaratadi. Shuni ta'kidlab o'tishimiz joizki, shoir yaratgan har bir ijod na'munasining tub mohiyati inson va tarbiya, axloqiy go'zallik va ma'naviy boylikka borib taqaladi.

Maktab misli tilla qilur,

Maktab sizni mulla qilur,-

"Maktab" she'ridan olingan ushbu misralarda ham shoir maktab inson uchun zulm, nohaqlik va adolatsizliklardan xalos etuvchi najot yo'li ekanligini tasdiqlaydi.

Bu jihatlari bilan alohida ajralib turadigan asarlaridan biri bu "Adabiyot" kitobidir. shoir shunday yozadi:

Fikr agar yaxshi tarbiyat topsa
Xanjar, olmosday bo'lur o'tkir,

Dramatik sifatida "Turon" teatr turuppasini tashkil etadi va o'z asarlaridan tashqari qardosh xalqlar tillaridan tarjima qilingan bir qator dramatik asarlarni ham sahnalashtiradi. Jamiyat qoshida teatrda Abdulla avloniy truppassi sahnalashtirgan birinchi asar Behbudiyning "Padarkush" dramasi bo'ldi. Abdulla Avloniy respublikamiz ro'znoma va aynomalarida qator maqolalar bilan faol qatnashadi. Shu jumladan, Abdulla Avloniy O'rta Osiyo ijtimoiy-siyosiy, madaniy hayotida muhim o'rin tutgan, jadidchilik adabiyoti va sa'natining yirik namoyondalaridan biri. U milliy teatr va musiqa sa'nati ravnaqi, xalqimizning ma'naviyatini yuksaltirish yo'lida faol ish olib borgan siymolardandir.

Abdulla Avloniy o'tgan asrning boshlarida uyg'onish davri arboblari singari shoir, dramaturg, aktyor, tarjimon, musiqa yig'uvchi, journalist, Evropa fan texnikasi, madaniyati tarafdori sifatida bo'y ko'rsatdi. Garchi uning yozgan dramatic asarlari va teatr sohasiga qo'shgan hissasi haqida ko'plab ilmiy-ommabop maqola va asarlar e'lon qilgan bo'lsada, ammo ijodkorning musiqa sa'natiga munosabati to'g'risida juda kam yozilgan. Holbuki, u barcha jadid ziyolilari kabi bu sohaga ham munosib ulush qo'shgan. Uning ikki jildlik "Tanlangan asarlar"iga kiritilgan she'rlari, maqolalari, pesalari shunday demoqqa asos beradi. Asarlarida uning badiiy-estetik qarashlari nihoyatta yuksak bo'lganini, xususan, yoshlikdan musiqa sa'natiga ixlos qo'yanini va bu ixlos ilk bor teatrchilik harakatiga aralasha boshlaganida avj olganini va bu ayniqsa "Turon" truppassida faoliyat ko'rsatgan davrida kuchayganini ko'rsatadi. XX asrga kelib turli millat teatr truppalari, xususan, tatar, arman, ozarbayjon, rus sa'natkorlari Turkistonning katta shaharlariga ijodiy safarga kelishgan. Ularning ta'sirida Abdulala Avloniy o'zbek teatr sa'natining poydevori bo'lgan Evropa tipidagi "Turon" truppassining rahnamolaridn biriga aylandi. 1914-1916-yillarda Toshkent va Farg'onada chiqib turgan gazeta va jurnallarni ko'zdan kechirib varoqlar ekanmiz, truppa faoliyati, Avloniyning rejissorlik va aktorlik mahorati haqida yozilgan maroqli maqolalarni ko'plab uchratamiz. Truppa repertuarining shakllanishida, musiqiy bezagida uning qo'li borligi yaqqol seziladi. Avloniy ana shu jarayonga qizg'in aralashgani sababli musiqaning inson, jamiyat va teatr sa'natidagi o'rni va ro'lini chuqur anglab yetdi.

Abdulla Avloniy asrimiz boshlarida o'lkamizda avj olgan jadidchilik harakatining faol ishtirokchisidir. Ma'rifatparvar adib millat bolalarini savodli qilish, ulardan yetuk olimlar, mutaxassislar tayyorlash, Vatanni ozod ko'rish, farovon etish yo'lida fidokorlik bilan mehnat qildi va shu maqsadda juda ko'p sohalarda faol ish olib bordi. 1909- yilda "Jamiyati xayriya" ni ochishi va mahalliy xalqning o'qib bilim olishi uchun pul yig'ib maktablarga tarqatilishi ham bu quyidagilarga yaqqol isbot bo'la oladi.

Abdulla Avloniy ko'p qirrali faoliyatida yoshlarga ta'lim-tarbiya berish masalasi muhim ahamiyat kasb etgani tog'risida ko'pgina qiziqarli ma'lumotlar bor.

Bugungi davr nigohida Abdulla Avloniy adabiyot, dramaturgiya, matbuot, o'zbek milliy pedaoigikasiga tamal toshini qo'yan serqirra ijodkor sifatida gavdalanadi. Uning maorif va madaniyat sohasida ko'rsatgan tashabbuskorligi, nafaqat o'z davrining, balki bugungi kunning ham asosiy qahramonlaridan biriga aylangantirgan. Tarbiya- pedagogika, ya'ni bola tarbiyasining negizida biz Abdulla Avloniyning: tarbiya biz uchun yo hayot- yo mamot, yo najot-yo halokat, yo saodat-yo falokat masalasidir. degan hikmatli so'zlarini kundalik shiorga aylantirganmiz. Va adib ta'kidlaganidek: Tarbiyani tug'ilgan kundan boshlamoq, vujudimizni quvvatlantirmoq va axloqimizni rivojlantirmoq lozim. Bugungi kun pedagoglari Abdulla Avloniyning: "Fikr tarbiyasi eng kerakli, ko'p zamonlardan beri taqdir qilinib kelgan muqaddas bir vazifadur", degan fikrlariga tayanadi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Aytib o'tish joizki, Abdulla Avloniy nomidagi malaka oshirish institutining tashkil etilishi ham bugungi kunda Xalq Ta'limi rahbar va mutaxassis xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirishi ham serqirra ijodkor, adibimizning bugungi zamonaviy hayotimizdagi ta'siri va ahamiyati deyishimiz mumkin. Va shu jumladan, Toshkent Davlat Pedagogika universitetida Abdulla Avloniy nomidagi maxsus stipendiya va ko'krak nishonining ta'sis

etilishi ham yoshlar o`rtasida ilmiy salohiyatini oshirish va ijodkorlik ruhidagi talabalarga ko`plab imkoniyatlar eshigini ochadi. Jadidchilik harakatining yorqin namoyondasi Abdulla Avloniy merosi nafaqat biz balki bizdan keying avlodlarga ham ibrat va ma`naviy maktab vazifasini bajaradi

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro`yxati:

1. N. Abdulhatov, O.Abubakirova “Aliomalar to‘g‘risidagi asotirlar” Farg‘ona 2012 y.
2. H.T.Omonovva boshqalar “Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat” . Darslik Toshkent - 2007.
3. M.Axmedjonov, B.Xo‘jayev, Z.Hasanova. “Pedagogik mahorat”. -Buxoro, 2008.
4. O.Suvonov, S.Astanova. “Pedagogik mahorat”. -Guliston, 2010